

Tiedottamisvelvollisuuden toteutuminen kuvaohjelmien tarjoamisessa

Raportti valvontakyselyn tuloksista

Maarit Pietinen & Saara Salomaa

Sisällys

1. Tausta ja kyselyn toteutus.....	3
2. Kyselyn tulokset.....	4
2.1. Kuvaohjelmien tarjoamisen tavat ja kohdeyleisö	4
2.2. Ikärajoista tiedottaminen	6
2.3. Kuvaohjelmien tarjoajat mediakasvatuksen toteuttajina.....	9
3. Johtopäätökset ja jatkotoimet	10

1. Tausta ja kyselyn toteutus

Kuvaohjelmalaissa (710/2011) säädetään kuvaohjelmien tarjoamista koskevista rajoituksista lasten suojelemiseksi. Lain mukaan elokuvia, televisio-ohjelmia, digitaalisia pelejä ja muita kuvaohjelmia yleisölle taloudellisessa tarkoituksessa ja säännöllisesti tarjoavan on ilmoitettava Kansalliselle audiovisuaaliselle instituutille (KAVI). Ilmoittautuminen tulee tehdä, kun tarjoaja alkaa tarjota kuvaohjelmia. Kuvaohjelmalain valvonnasta vastaavana viranomaisena KAVI valvoo, että tarjoajat noudattavat lain säännöksiä. Lisäksi KAVI tarjoaa maksuttomia ikärajiatiedotusmateriaaleja tarjoajien käyttöön ja edelleen jaettavaksi.

KAVIn rekisterissä oli vuonna 2019 yhteensä 214 kuvaohjelman tarjoajaa. Kuvaohjelmien tarjoajista suurimmalla osalla on elokuvateattereita (45 %) tai kuvaohjelmia tarjotaan tallenteina (40 %). Jäljelle jäävä 15 prosenttia jakautuu televisiotoiminnan ja tilausohjelmalvelun harjoittajiin sekä ulkomaisen televisio-ohjelmiston välittäjiin Suomessa. Pieni osa tarjoajista tarjoaa ohjelmia usealla tavalla, esimerkiksi sekä televisiossa että tilausohjelmalveluna. Monella tarjoajalla on useita tarjoamispaikkoja, esimerkiksi elokuvateattereita eri puolilla Suomea. Yhteensä KAVI:n rekisteriin oli 2019 ilmoitettu 1070 eri tarjoamispaikkaa.

Kuvaohjelmia tarjoavan on huolehdittava siitä, että yleisölle tarjottavat kuvaohjelmat on ikäluokiteltu ja merkitty KAVI:n hyväksymillä ikämerkinnöillä¹. Lisäksi kuvaohjelmalain 6 §:n mukaan kuvaohjelmia tarjoavan on pyrittävä huolehtimaan ikärajojen noudattamisesta sekä tiedotettava ikärajoista ja muista lasten suojelemista edistävistä keinoista ohjelmien tarjoamisen yhteydessä.

Vuonna 2019 tehdyllä kyselyllä KAVI selvitti, miten kuvaohjelmien tarjoajat edellä mainittua tiedottamisvelvollisuutta käytännössä toteuttavat. Lisäksi kysyttiin muita tiedotukseen ja mediakasvatukseen liittyviä kysymyksiä. Kysely pyritään jatkossa toistamaan kahden vuoden välein, jotta KAVI saa tietoa tiedottamisvelvollisuuden noudattamisen kehityksestä.

¹ Poikkeuksen tekevät sellaiset kuvaohjelmat, jotka on kuvaohjelmalaissa (9-11 §) vapautettu luokittelu- ja merkintävelvollisuudesta.

Kysely toteutettiin toukokuussa 2019. Tietopyyntö² lähetettiin sähköpostitse niille KAVI:n tarjoajarekisterissä olevalle tarjoajalle, jotka olivat ilmoittaneet yhteystietojensa yhteydessä sähköpostiosoitteen. Sähköpostissa oli linkki verkkokyselyyn. Kysely lähetettiin 204:lle tarjoajalle ja siihen vastasi 78 tarjoaja. Lisäksi yksi tarjoaja vastasi sähköpostitse, ettei yritys tiedota ikärajoista verkkosivuillaan. Vastausprosentti kyselyyn oli 38. Kyselyssä ei rajoitettu vastaajien määrää per yritys, mutta yhtä yritystä lukuun ottamatta, joka yrityksestä kyselyn täytti yksi henkilö.

2. Kyselyn tulokset

Kyselyn päätuloksena voidaan todeta, että suurin osa kyselyyn vastanneista tarjoajista tiedottaa toiminnassaan ikärajoista ainakin joillain tavoilla. Tavallisinta on ikärajoista tiedottaminen yrityksen verkkosivuilla. Yli puolet niistä vastaajista, joiden velvollisuuksiin ikärajatiedotus kuuluu, on myös vähintään satunnaisesti jakanut toiminnassaan KAVIn tuottamaa ikärajatiedotusmateriaalia. Toisaalta kyselystä käy myös ilmi, että merkittävä joukko kuvaohjelmien tarjoajista ei noudata lakisääteistä velvollisuuttaan tiedottaa ikärajoista.

KAVIn rooli tiedotusmateriaalin tuottajana on keskeinen, sillä hyvin harva vastaaja oli käyttänyt muiden, esimerkiksi järjestöjen tuottamaa, ikärajatiedotusmateriaalia. Oli myös melko harvinaista, että kuvaohjelman tarjoajat olisivat osallistuneet yleisemmin mediakasvatuskampanjoihin tai toteuttaneet niitä itse.

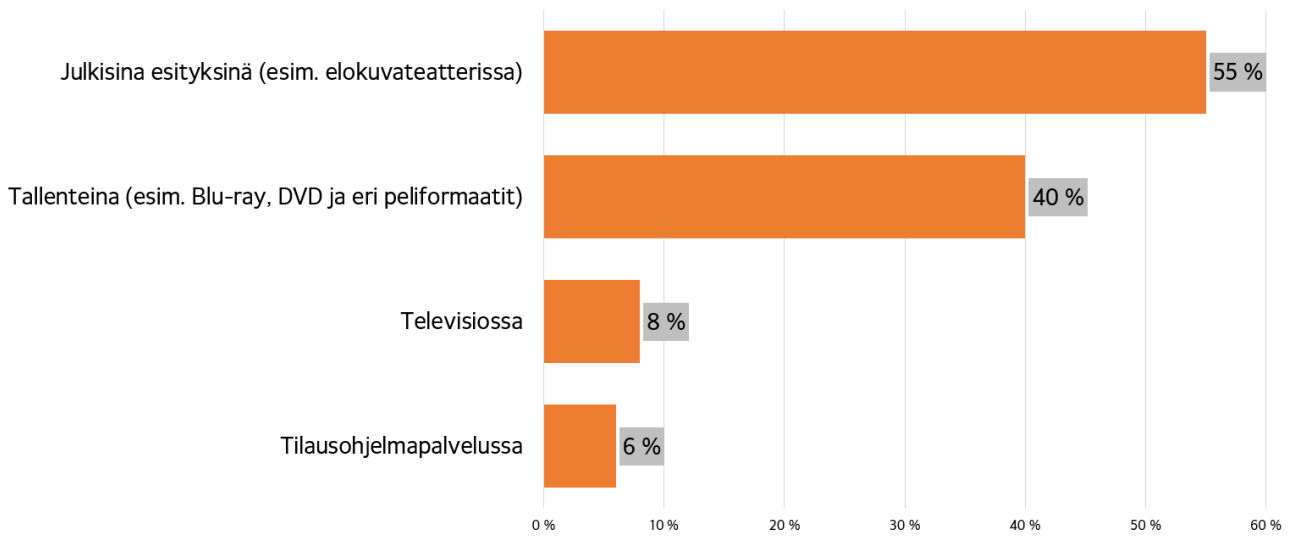
2.1. Kuvaohjelmien tarjoamisen tavat ja kohdeyleisö

Verkkokyselyyn vastanneista yli puolet (55 %) ilmoitti tarjoavansa kuvaohjelmia julkisina esityksinä eli esimerkiksi elokuvateattereissa. Toiseksi yleisintä (40 %) oli kuvaohjelmien tarjoaminen tallenteina. Televisiossa kuvaohjelmia tarjosi 8 % ja tilausohjelmalveluissa 6 % vastaajista. Kyselyssä ilmoitetut tarjoamistavat vastaavat melko hyvin KAVI:n rekisteriä

² Dno 70/821/2019

tarjoamistapojen jakautumisen osalta. Koska osa vastaajista tarjoaa kuvaohjelmia kahdella eri tarjoamistavalla, esimerkiksi televisiossa ja tilausohjelmalveluna, osa vastaajista on ilmoittanut useamman tarjoamistavan.

Kuvio 1. Tarjoamme kuvaohjelmia

Kuvio 1. Tarjoamme kuvaohjelmia, esim. elokuvia, televisio-ohjelmia, digitaalisia pelejä (N=78)

KAVI:lle tarjoajarekisterin ilmoittautuneista kuvaohjelmien tarjoajista 35 on kertonut tarjoavansa luokittelemattomia, yksiselitteisesti vain täysi-ikäisille tarkoitettuja kuvaohjelmia. Käytännössä näillä ohjelmilla viitataan tavallisesti pornografisiin ohjelmiin. Aikuisten sananvapautta ei saa ennakolta rajoittaa, joten tällainen ohjelmisto on vain merkittävä 18-merkinnällä ja sen tarjoaminen alaikäisille on kielletty³. Jos yrityksen koko asiakaskunta on täysi-ikäistä, ei lapsille haitallisesta sisällöstä eikä ikärajoista tarvitse tiedottaa.

Kyselyyn vastanneista tarjoajista kymmenen ilmoitti tarjoavansa edellä mainittuja, yksinomaan aikuisille tarjottavaksi tarkoitettuja ohjelmia. Ikäluokittelua vaativia kuvaohjelmia ilmoitti tarjoavansa 68 vastaajaa. Tälle ikäluokittelua vaativia kuvaohjelmia tarjoavalle joukolle suunnattiin varsinaiset ikärajatiedottamiseen liittyvät kysymykset.

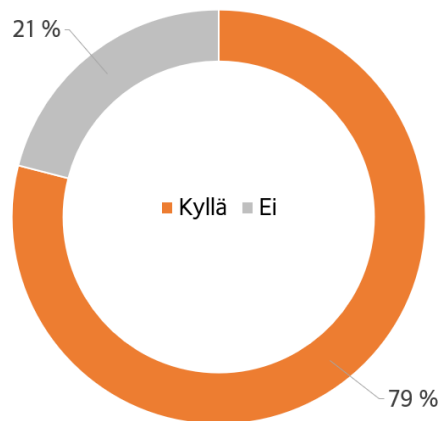
³ Kuvaohjelmalain 16§ mukaan

2.2. Ikärajoista tiedottaminen

Tiedottaminen yrityksen verkkosivuilla

Kyselyyn vastanneista ikäluokittelua vaativien ohjelmien tarjoajista 80 % ilmoitti kertovansa ikärajoista verkkosivuillaan. Vastaajista viidennes ilmoitti, ettei ikärajoista kerrota yrityksen verkkosivuilla.

Kuvio 2. Kerromme ikärajoista verkkosivuillamme

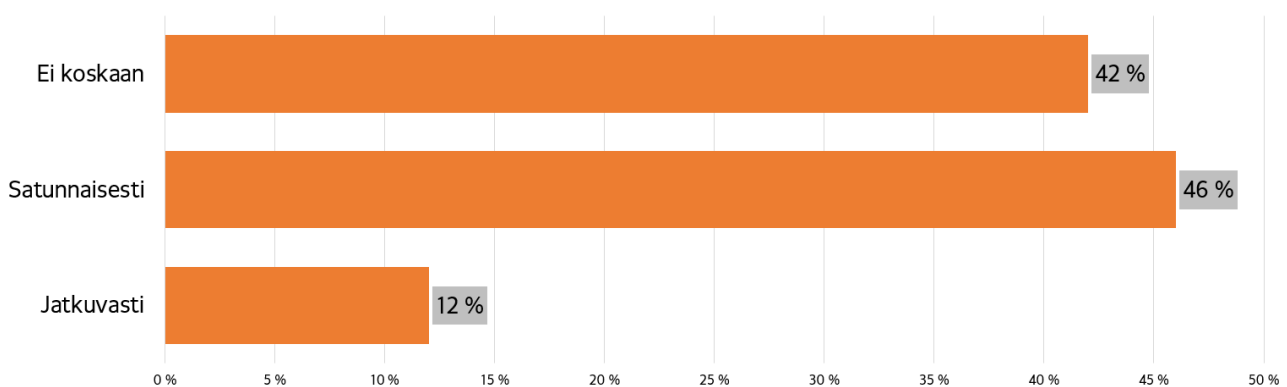
Kuvio 2. Kerromme ikärajoista verkkosivuillamme (N=67)

KAVI:n tuottamien esitteiden ja muun tiedotusaineiston jakaminen

Vastaajista useampi kuin puolet (58 %) oli jakanut KAVI:n tuottamaa ikärajatiedotusmateriaalia vähintään satunnaisesti. Aineiston jatkuva jakaminen ei ollut kuitenkaan yleistä, sillä vain hieman yli 12 % vastaajista kertoi jakavansa materiaalia jatkuvasti. Vastaajista 42 % ei ollut koskaan jakanut KAVI:n tuottamaa ikärajiin liittyvää materiaalia.

KAVIn ikärajatiedotusmateriaalin säännöllinen jakaminen on tyypillisintä elokuvateattereissa. Jatkuvasti materiaalia jakavista vastaajista kaikki olivat elokuvateatteritoimijoita. Kuitenkin kolmannes kyselyyn vastanneita elokuvateatteritoiminnan harjoittajista ei ole koskaan jakanut KAVI:n esitteitä. Kyselyyn vastanneista tallennelevittäjistä puolet ei ole koskaan jakanut KAVI:n esitteitä.

Kuvio 3. Olemme jakaneet/jaamme KAVI:n esitteitä, julisteita ym. materiaalia

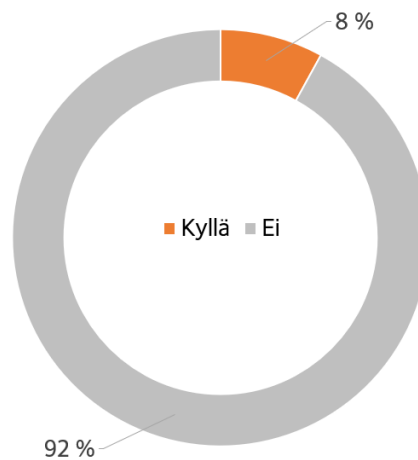
Kuvio 3. Olemme jakaneet/jaamme KAVI:n esitteitä, julisteita ym. materiaalia (N=66)

KAVI on tarjonnut vapaasti kaikkien saataville erityisesti elokuvateatteri- ja televisiokäyttöön tarkoitettuja tietoisuvideoita, joissa kerrotaan ikärajoista ja ohjelmien haitallisesta sisällöstä. Vastausten mukaan näitä ikärajatietoiskuja on esittänyt vain 16 vastaajaa. Kyselyyn vastanneista televisioyhtiöistä molemmat olivat esittäneet ikärajatietoiskuja, kun taas elokuvateattereista tietoisuvideoja on esitetty ainoastaan kuudessa elokuvateatterissa 43:sta.

Muiden kuin KAVIn tuottaman ikäraja-aineiston tarjoaminen

KAVIn lisäksi myös muut toimijat, esimerkiksi kansalaisjärjestöt, tarjoavat ikärajatietoa sisältäviä aineistoja. Kyselyn perusteella jaettava ikärajatiedotusmateriaali on valtaosin KAVIn aineistoa, sillä yli 92 % vastaajista ei ollut käyttänyt muiden toimijoiden tuottamaa ikäraja-aineistoa. Ainoastaan viisi vastaajaa ilmoitti käyttäneensä tai käyttävänsä muiden toimijoiden tuottamaa aineistoa. Näistä viidestä neljä mainitsi Koulukinon tuottaman Media-avain - palvelun. Yksi vastaaja mainitsi Päivittäistavarakauppa ry:n tuottaman ikärajakampanjamateriaalin.

Kuvio 4. Olemme tarjonneet muiden kuin KAVIn tuottamaa aineistoa ikärajoista

Kuvio 4. Olemme tarjonneet/tarjoamme muiden, esim. kansalaisjärjestöjen, tuottamaa aineistoa ikärajoista (N=66)

Muita tapoja tarjota ikärajatietoa

Vastaajilla on myös mahdollista kuvailla avovastauksella ikärajoista tiedottamista toiminnassa. Yhteensä 45 vastaajaa vastasi kysymykseen. Vastaukset olivat moninaisia, ja niissä toistuivat osin jo mahdollisesti aiemmissä kysymyksissä ilmoitetut tiedottamisen tavat. Tavallisinta (12 vastaajaa) oli antaa tietoa ikärajoista esimerkiksi myymälässä näkyvillä olevien ikämerkintöjen avulla. Yksitoista vastaajaa totesi, että tietoa annetaan asiakkaille suullisesti esimerkiksi kaupanteon yhteydessä. Julisteet ja esitteet mainitsi yhdeksän vastaajaa, mainonnan ja lehti-ilmoitukset seitsemän vastaajaa. Kolme vastaajaa totesi, ettei tarjoa mitään tietoa.

Mitä KAVI:lta toivotaan ikärajatiedottamisessa?

Vastaajia pyydettiin kertomaan avovastauksella, millaista tiedotusaineistoa tai tiedotusyhteistyötä he toivovat KAVI:lta. Neljäkymmentä vastaajaa mainitsi yhden tai useamman tavan tai aineiston. Vastaukset voidaan jakaa seitsemään tyyppiin. Useimmin mainintoja sai painetut tai ladattavat esitteet ja julisteet. Osa vastaajista toivoi tässä yhteydessä KAVI:lta myös aktiivista otetta materiaalin tarjoamisessa. Kahdeksan vastaajaa

toivoi uusia ikärajavideoita. Neljä vastaajaa toivoi KAVI:lta aktiivista tiedottamista somessa, neljä oli tyytyväinen KAVI:n nykyisiin aineistoihin. Yksi vastaaja toivoi eri toimijoiden kanssa koordinoituja tiedotuskampanjoita. Kuusi vastaajaa ilmoitti, ettei tiedä mitä haluaisi tai ettei halua KAVI:lta mitään tiedotukseen liittyen.

Miten ikärajoista pitäisi tiedottaa?

Vastaajilta kysyttiin avovastauksella, millainen ikärajatiedottaminen heidän mielestään olisi vaikuttavinta. Useimmiten, 14 kertaa, mainittiin, että tiedottamisen tulisi tapahtua oikea-aikaisesti eli tarjoamisen yhteydessä joko henkilökohtaisesti tai kirjallisena. Yksitoista vastaajaa totesi, että vaikuttavinta on visuaalinen viestintä (tietoiskut) tai sosiaalisen median käyttö (esimerkiksi ikärajakeskustelut). Viisi vastaajaa mainitsi, että vaikuttavinta on hauska, rento, positiivinen, mainosmainen, kiinnostava tai osallistava tiedottaminen. Viisi vastaajaa totesi, että vaikuttavinta on kohderyhmän huomioonottava tiedottaminen. Neljän vastaajaan mielestä asiallinen, valistava ja selkokielineen viestintä on tehokkainta. Yksi toivoi lehtijuttuja aiheeseen liittyvistä tutkimuksista. Yksi mainitsi, että reaktiivinen tiedottaminen on tehokkainta. Kuusi vastaajaa totesi, ettei osaa sanoa mikä olisi vaikuttavain tapa viestiä.

2.3. Kuvaohjelmien tarjoajat mediakasvatuksen toteuttajina

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin tehtävä on myös edistää ja koordinoida mediakasvatusta, joten kysyimme kuvaohjelmien tarjoajilta ovatko he itse järjestäneet mediakasvatushankkeita tai ovatko he osallistuneet yhteistyökumppanina KAVI:n tai jonkin muun organisaation mediakasvatushankkeisiin.

Mediakasvatushankkeiden toteuttaminen on kyselyn perusteella melko harvinaista kuvaohjelmien tarjoajien toiminnassa. Ainoastaan viisi vastaajaa oli osallistunut mediakasvatushankkeisiin, ja tällöin yhteistyötä oli tehty koulujen kanssa. Näistä neljän yhteistyö liittyy koulujen elokuvakasvatushankkeisiin ja yksi koulun Mediataitoviikkoon. Yksi vastaaja haluaisi tulevaisuudessa olla mukana jonkinlaisessa hankkeessa.

Kymmenellä toimijalla on ollut omia mediakasvatushankkeita. Yleensä hankkeissa oli oltu yhteistyössä koulujen kanssa, mutta yksi vastaaja oli tehnyt yhteistyötä lasten elokuvafestivaalin kanssa ja yksi lasten päiväleiritoiminnan kanssa.

3. Johtopäätökset ja jatkotoimet

Käsillä olevan selvityksen aineistona toimineen tietopyynnön lähettäminen oli osa KAVI:lle kuvaohjelmalaissa säädettyä valvontatehtävää. Kuvaohjelmien tarjoajat ovat lain mukaan velvollisia tiedottamaan ikärajoista ja muista lasten suojelemista edistävistä keinoista kuvaohjelmien tarjoamisen yhteydessä, ja KAVIn tehtävä on valvoa velvoitteiden noudattamista. Tietopyynnön vastausprosentti, 38 %, jäi valitettavan alhaiseksi. Tämä kertonee osittain siitä, että kaikki kuvaohjelmien tarjoajat eivät hahmota velvoitteidensa lakisääteisyttä. Kuitenkin kyselyyn saatiin sen verran vastauksia, että niiden voidaan katsoa edustavan tilannetta toimialalla.

Kyselyn perusteella näyttää siltä, että osa kuvaohjelmien tarjoajista täyttää hyvin tiedottamisvelvoitteensa ikärajoista. Kuitenkaan kaikki kuvaohjelmien tarjoajat eivät ole ymmärtäneet tiedottamista lakisääteiseksi velvollisuudekseen. Erityisesti näyttää olevan epäselvää, että tarjoajien velvoite tiedottaa ikärajoista on laajempi kuin velvoite liittää kuvaohjelmien yhteyteen niitä koskevat ikäraja- ja sisältösymbolit⁴. Tämä kävi ilmi, kun KAVI toteutti samanaikaisesti kyselyn kanssa muuta yritysten verkkosivuihin kohdistuvaa valvontaa. Vaikka 80 % niistä vastaajista, joita tiedottamisvelvollisuus koskee, ilmoitti kyselyssä tiedottavansa ikärajoista verkkosivuillaan, usein tiedottaminen näytti käytännössä rajautuvan ainoastaan kunkin ohjelman yhteyteen liitettyihin symboleihin (so. merkitsemisvelvollisuuden täyttäminen). Tulevissa kyselyissä ja tarjoajille suunnatussa tiedotuksessa onkin tehtävä selvempi ero merkitsemis- ja tiedottamisvelvollisuuksien välillä.

⁴ HE 190/2020, s.30 ”...**merkitsemisvelvollisuuden lisäksi yleinen velvoite tiedottaa** ikärajoista ja muista lasten suojelemista edistävistä keinoista kuvaohjelmien tarjoamisen yhteydessä”. [lihavointi tekijöiden]

Selvityksestä käy selkeästi ilmi, että KAVIn rooli ikäraji tiedotusmateriaalin tuottamisessa on keskeinen. On hyvin harvinaista, että tarjoajat olisivat käyttäneet muiden toimijoiden, esimerkiksi järjestöjen, ikäraji tiedotusmateriaaleja. KAVI on tuottanut ja tulee jatkossakin tarjoamaan ikäraji tiedotusmateriaalia, joka on maksutta kaikkien tarjoajien käytössä. Olemme esimerkiksi vuoden 2020 aikana uudistaneet verkkosivumme ja myös siellä olevan ikäraji tietosuuden, sekä valmistaneet uuden tiedotteen julkisten esitysten ikäraji joustosta. Tämä on luonteva osa KAVIn omia viranomaistehtäviä. Kuvaohjelmien tarjoajien kannalta ehdottomasti helpoin ja halvin tapa lakisääteisen tiedottamisvelvollisuutensa täyttämiseen olisi pitää saatavilla näitä valmiita materiaaleja niin verkkosivuilla linkitettyinä kuin muussa tarjoamisen yhteydessä. Neuvomme ja autamme KAVI:ssa mielellämme kuvaohjelmien tarjoajia ikäraji tiedotuksessa.

Toistaiseksi ikäraji tiedotusmateriaalit eivät ole kuitenkaan löytäneet tietään kaikkien tarjoajien käyttöön. KAVIn onkin syytä tehostaa myös tiedottamista saatavilla olevista materiaaleista. Tätä toivottiinkin osassa vastauksista. Vastauksista saamme myös hyvää osviittaa sille, millaista materiaalia alalla kaivataan. Toisaalta materiaalien käyttö ja tuottaminen ovat suorassa vuorovaikutuksessa keskenään: KAVI:lta esimerkiksi toivottiin uusia videoita ikäraji tiedottamiseen, mutta toisaalta entistenkin videoiden käyttö on ollut erittäin vähäistä verrattuna jaettaviin esitteisiin tai julisteisiin. Näin ollen tehokkaampaa viranomaisen resurssien käyttämistä näyttäisi olevan tuottaa tiedotusaineistoa muilla tavoin kuin kalliina videotuotantoina.

Nyt tehty selvitys antaa KAVI:lle paljon tärkeää tietoa kuvaohjelmien valvonnan sekä ikärajiin liittyvän tiedottamisen tueksi. Ensinnäkin on selvää, että KAVI:n tulee entistä systemaattisemmin tiedottaa kaikkia tarjoajia tiedotusvelvollisuudesta sekä periaatteen että käytännön tasolla. Tiedottamisvelvollisuuden toteutumisen valvontaa on syytä jatkaa osana yleistä tarjoamisen valvonnan tehtävää. Myös nyt tehdyn kyselyn säännöllinen toistaminen on tärkeää, jotta voimme seurata tilanteen kehittymistä.

